

S e l l y e i B a l o g I s t v á n

A Nagyg folyónak a Tiszába való beömlésénél alkotott háromszögben egy kupalaku hegy tetején állott Huszt vára és ennek lábánál terül el az öt máramarosi város egyike: Huszt, amely a mult időkben nevezetes feladatot töltött be az ország északkeleti részének védelme szempontjából. Éppen ezért ennek kapitányságát az uralkodók mindég értékes férfiakra bizták. Így volt ez sokáig Bethlen István, a fejedelem öccse, az ő halála után pedig Rhédei Ferenc, mindketten máramarosi főispán kezén. E derék gondolkozásu főemberek környezetüket is a legkiválóbb emberek közül válogatták ki.

1644 március 30-án Sellyei Istvánnak már mint huszti papnak s máramarosi esperesnek ajánlotta disputációját egy utrechti diák.¹⁾ 1646 október 28-án és 31-én maga tartott halotti beszédet Bethlen Péter felett.²⁾

A Kolozsvár városi sáfár 1647 évi számadáskönyvébe azt jegyezte fel, hogy május 23-án "Erkezek Sellyei István Huszti praedicator Vrunk hiwatta. Cimeres Posta velle."³⁾ Annak ellenére, hogy nem tartozott az erdélyi papság körébe, azt hiszem, mégis csak a június 30-án Kolozsvárt tartandó templomavatás és az azt követő napra összehívott nagygyűlés érdekében kérette magához a fejedelem, mert három hét múlva: június 13-án ugyancsak azt olvasuk, hogy a "Huszti Papot hiwatta uolt Vrunk, az eő kigelme Kucsisanak attam" élelmet.⁴⁾

1648 január 10-én Ecsed várában meghalt az öregbik Bethlen István s március 29-én eltemették a fehérvári székesegyházban.⁵⁾ Az egyik beszédet bizonyosan Sellyei tartotta felette.

1) RMK. III. 1629.

2) I.h. I. 787.

3) Sáfár. 1647. 92.

4) I.h. 1647. 427.

5) Medgyesi Pál: Erdély S' Egesz Magyar Nep Harnas Jajja. S' Si-ralma. Várad, 1653.

1650 március 6-án Tejfalvi Csiba Pál grönningai teológus vitatkozását Rédei Ferenc máramarosi főispánnak, Dobrai G. Bálint károlyi és Selyei B. István huszti papnak és esperesnek ajánlotta.⁶⁾

1652 március 8-án azt jegyezte fel a kolozsvári sáfár, hogy "Selei Istua[n] Uramot az Huszti predikátort vittek Enyedigh."⁷⁾ Visszafelé tartó utjáról március 21-én azt találjuk, hogy "Selyey Vramat az Vrunck Papiat Uiszj Boldis Geörgy Syboigh 4 louon" II. Rákóczi György Sellyeit ekkor tette meg Kereszturi mellé udvari második prédikátorának.

1652 július 23-án "Selyey Vra[m] kocziat ... uiszj(k) Enjedigh."⁹⁾ Valószínű, hogy családját ekkor költöztette Fehérvárra.

Báthori G. Mihály 1653 májusban tartott vitatkozását Selyei-nek, már mint az erdélyi fejedelem udvari papjának, ajánlotta.¹⁰⁾

1653 február 16-án Selyei Balogh István, a fejedelem udvari prédikátora, Lipcsei Istvántól egy Mikó Lázár nevű jobbágyot vett zálogba.¹¹⁾ Ez a körülmény azt bizonyítja, hogy ha öröksége nem lett volna, abban az esetben - a jobbágy nevéből következtetve - bizonyosan valahol a Székelyföldön, netalán éppen a szülőföldje táján maga szerzett birtokcskát.

1653 május 24-én azt jegyezte fel a kolozsvári sáfár, hogy "Erkezek Seelley Ura[m] Urunk Eo Naga Papiá."¹²⁾ Majd december 2-án "Seley Vramat uiszj(k) fejeuarigh."¹³⁾ Ezeket az utazásokat hiszen lehetőségem semmiféle eseményhez hozzáfűznöm.

Csengeri Képiró István leydai teológus 1654 március 28-án tartott vitatkozását Csulai püspöknek, Kereszturi és Sellyei udvari papoknak ajánlotta.¹⁴⁾

6) RMK. III. 1751.

7) Sáfár. 1652. 104, 188.

8) I.h. 1652. 100.

9) I.h. 1652. 128.

10) RMK. III. 1840.

11) A sárospataki ref. főiskola levéltárában: Fl.M.E.Fol. 1.lap.-Sz.m.k. 38.sz.

12) Sáfár. 1653. 85.

13) I.h. 1653. 18.

14) RMK. III. 1654. 1891.

Az 1655. esztendőben "Temető Kert" című beszédgyűjteményét adta ki Váradon.¹⁵⁾ Bán Imre kitűnő könyvéből idézem, hogy Selyei e munkájában a társadalmi elnyomás ellen szólal fel akkor, amikor annak ad hangot, hogy "gondollyák meg a fejedelmek, királyok és minden tiszt viselő emberek..., hogy Egyiptombéli csigázásokkal az alattok valókat meg ne keserítsék."¹⁶⁾ Ehhez az intéshez példát s buzdítást merithetett Bethlen Gábornak 1616. évi lippai expedíciója alkalmával kiadott tábori rendtartásából, amelynek 17. pontja szerint "szegény paraszt ember megveréséért három pálcával büntetődjék, ha mi marháját elveszi, visszaadattassék, ha pedig derekas prédálást élésen kívül fehér ruháját és egyéb marháját elveszi, az ilyen praedálásért felakasztassék"...a bűnös.¹⁷⁾

Az 1656. esztendei sáfár számadáskönyve szerint május 26-án, "erkezek Sellyej Uram Magyar Orszagbol". Tordán keresztül megyen valószínűleg Fehérvárra. Két hét multával, junius 10-én ismét "Erkezek Visza Seley Ura[m] Patakrol."¹⁸⁾ E két időpont művelődéstörténetünknek jelentőségteljes idejét zárja közre; ekkor történt ugyanis, hogy a fejedelem elhatározta, hogy Apáczaikat a kolozsvári iskola élére állítja. Éppen ezért Sellyeinek Sárospatakon két héten belül történt kétszeri megfordulása aligha jelenthet mást, mint az Apáczaik elhelyezéséről való gondoskodás határköveit. Bethlen Miklós szerint ugyan Kereszturi gondolata volt a kolozsvári iskolához való rendelés eshetősége, ámde e derék férfi már 1655. esztendő utolsó hónapjában elköltözött ebből az árnyékvilágból, elgondolását azonban bizonyosan voltak, akik Sárospatakra is eljuttatták, Lorántffi Zsuzsánna pedig mindent elkövethetett Apáczaik érdekében, jóllehet fia 1656. január 10-én Gyaluban kelt levelében még azt írta anyjának, hogy "Apáczaikhoz semmi közünk, kegyelmes asszonyom, Collegium költségével püspök uram taníttatta,"¹⁹⁾ vagyis tehát gondoskodják róla a püspök! Lassanként azonban engedett az elhatározásához való konok ragaszkodásból. Az új professzort az

15) I. h. I. 905, 906.

16) Bán Imre: Apáczaik Csere János. Bp. 1958. 321.

17) Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor levelei. TT.1885: 441.

18) Sáfár, 1656. 109, 24.

19) Szilágyi Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. 499.

érte ment diszes küldöttség június 11-ére már el is hozta Kolozsvárra. Nagyon valószínű, hogy az egyetlen nappal korábban ide érkezett Sellyei itt meg is várta őt s 12-én hihetőleg együtt is indultak vissza Fehérvárra. Feltételezhető, hogy Sellyei, akinek veje: Csengeri Képiró István dési pap egyike volt a legkiválóbb magyar cartesianus gondolkodóknak, maga sem idegenkedett a haladó világnézettől, amiért azt nyíltan nem is hirdette, s ezért Apáczai révbejutása sem lehetett közömbös előtte.

Sellyei valószínűleg még az 1656. évben összegyűjtötte és a váradi nyomdába adta "Uti-Tars; Melyben majd minden alkalmatosságokra tartozó rövid és együgyű Tanítások foglaltatnak=bé." című munkáját;²⁰⁾ Szenczi Kertész Ábrahám azonban csak a következő évben készült el a nyomtatással.

1657 augusztus 12-én Franekerában Szántai Poócs István teológus vitatkozását, illetőleg annak második részét Selyei Balog István fejedelmi udvari papnak ajánlotta.²¹⁾ Ugy látszik, hogy a vitatkozó ifjunak még nem volt tudomása Selyei rabságban létéről.

Az 1657. esztendei kolozsvári sáfárpolgár arról emlékezik meg, hogy 1656. december 27-én "Az Urunk Papiat Selyei Uramat Monostorrol vitte(k) Eniedre."²²⁾ Tudjuk, hogy a fejedelem ekkor Kolozsmonostoron tartózkodott. Innen készült lengyelországi hadjáratára. December 30-án itt keltezte a lengyelekhez intézett kiáltványát, s utána rögtön meg is indult Máramaroson át utjának célja felé. Selyeieit - úgy látszik - valamelyes megbizatással még haza küldötte Fehérvárra, hihető azonban, hogy onnan rövidesen vissza is tért, hiszen urát a hadjáratban követte.

Szalárdi krónikájában feljegyezte, hogy az 1658 "áprilisi gyűlés alatt Kemény Jánosnak krimi fogságából küldött levelei érkeztek vala, mellyeket tiszteletes Sellyei Istv. orthodoxus evangélicus prédikátor, ki maga kezességére szabadulván, és Szigeti nevű szolgája az ország lakosinak hoztak vala. Mellyekben maga és több rabszolga társasági szabadulások felől ir vala. De főképen az országot tatár chámnak nagy készülétiről s nagy fenyegetődzéséről tudósítja vala."²³⁾ Selyei tehát kiszabadulván a tatár-rabság-

20) RMK. I. 928.

21) I.h. III. 1984.

22) Sáfár. 1656. 103.

23) Szalárdi. Pest, 1853. 356.

ból, itthon kellett végignéznie, hogy fenyegetőzését a khán valóban be is váltotta.

1659 szeptember 30-án jegyezte fel a sáfár, hogy "Erkezven ide Colosvarra Urunk p[ra]elicatora Selej Ur[am], Urunktol iöuen vissza."²⁴⁾ Lehetséges, hogy Rákóczi ekkor Marosvásárhelyen tartózkodott, minthogy szeptember 24-re oda hirdetett országgyűlést.²⁵⁾

Sellyei hűségesen kitartott ura mellett, jóllehet a már Kolozsvárra pappá választott és Rákóczival szemben meg nem alázkodó veje a puritánusokat támogató Barcsai hive volt.

1660 február 17-én feljegyezte a sáfár, hogy "Erkeszek Selylyey Istvan Uram Urunk eö Nga Udvari fő papia az Varasra, az Leaniat Tsengerine aszoniomat akarvan el vinni, megh talalvan Birak Uraimekat, adtanak eo kgk egy szekeret az leania es hol mi edgiemas portekaja ala B(iro) Vr[aim], rendeltem egy niolcz okres szekeret Siboigh alaia, kinek fizetem Siboigh fl. 2 den. 50."²⁶⁾

Ezután gyorsan gördültek az események Erdély felett. Rákóczi és Kemény csatában estek el, Barcsait az utóbbinak emberei gyilkolták meg. A kipusztított és agyonsanyargatott ország felett most Apafi uralkodott. A lakosság a változott életben ahogy tudott, úgy igyekezett elhelyezkedni.

Eszéki István, a későbbi dési pap, 1665 augusztusában Utrechtben tartott vitatkozását a többek között Selyei Balog István huszti papnak és máramarosí esperesnek ajánlotta. Ugyanigy találjuk, Mezőlaki P. János franekerai teológus 1666 augusztus 12-i disputációja ajánlásában is.²⁷⁾ A fejedelme halálával állását veszített udvari papot régi egyházközsége és egyházmegyéje visszahívta a maga kebelébe.

Sellyeit a halál bizonyosan 1668-ban érte utol, ezt következtethetjük Csengeri Istvánnak 1668 szeptember 21-én Balásfalváról Teleki Mihály kővári főkapitányhoz intézett leveléből. Ebben emliti, hogy "az szegenyi üdvezült Ipam Selyei Istvan Uram kert volt az Collegiumhoz valo penzbul fel ezer forintott, melynek csak

24) Sáfár. 1659. 55.

25) Szalárdi. 453.

26) Sáfár. 1660. 54.

27) RMK. III. 2300, 2328.

szazatt adta volt meghalála előtt." Említi még az özvegynek Máramarosban levő javait is, valamint a saját feleségét, mint édes gyermekét s a tőle való posteritásokat is.²⁸⁾

Ugy látszik, hogy Bod Péter Sellyei Balogh Istvánnal azonos személynek tartotta azt a Selyei Istvánt, aki Pápán volt pap és superintendens, ugyanis Bethlen Kata könyveinek lajstromában tévesen így nevezi meg, hogy "Sellyei Balog István, fejevári pap Erdélyben, az után püspök Magyarországon." Ugyanezt a hibát követte el Koncz József is,²⁹⁾ bizonyosan nem gondolván meg, hogy nemcsak Erdélyben Marosszéken, hanem túl a Dunán Baranyában és a Felvidéken Nyitrában is van Sellye nevezetű község, ahonnan azután a gályarab Selyei Istvánnak származnia kellett.

A fejedelmi udvari prédikátor tehát a Székelyföldön született, hiszen a Mária Terézia-kori nemességigazolási perek iratai között találjuk az 1622-ben megnemesített Balog Mátyás de Selye-t, az 1624-ben nemeslevelet nyert Balog alias Kováts Melchior de Selye-t és az 1628-ban armalist kapott Balog Michael de Selye nevű férfiakat.³⁰⁾ Rajtuk kívül ugyancsak a maroszeői Selyéből 1667-ből tudunk Balogh Mihály zálogos örökségéről, valamint 1672-ből kisebbik Balogh Gergely veres darabontról,³¹⁾ (fejedelmi gyalogos katonáról). Nem tudjuk, hogy az udvari pap a megnemesített, avagy a nemességet netalán nem nyert Balog-családok valamelyikéből származott-e? E kérdésre, bárha egészen felesleges is a választ keresnünk, egy, a mai napság elterjedt téves felfogásra azonban mégis csak szükséges reámutatnunk. Ugyanis már elfelejtettük azt a helyzetet, hogy a nemesítés (különösen Erdélyben) tulajdonképpen nem jelent mást, mint valamiféle kiváló, főképpen a haza védelmében teljesített szolgálatért, a földesuri hatalom kötelékéből való felszabadítást. A nemeslevelet szerzett családok legnagyobb része azután is picinyke földjén két, vagy legjobb esetben négy ököreléppen úgy szántotta a barázdákat, vagy üllőjén ütötte a vasat, vagy

28) OL. Teleki-levelek.

29) B.K.P.:Gróf Bethlen Kata magyar könyvtárának lajstroma. EM. 1912: 184. - PrKözl. 1888: 223.

30) Bánffy Farkas fő kormányzeői tanácsos Referátumai az 1771 évből. (A kolozsvári ref. koll. lev.tárában használtam.)

31) A marosi egyházmegye története. (Melléklet az 1905. évi Névtárhoz.) XLVIII. 1.

fazekas korongján formálta a cserépedényeket, faragta a lábfákat, vagy a zsendelyt, égette a meszet, fejtette a követ, vagy netalán mint kék, vagy veres darabant szolgálta a fejedelmet, gyalogpuskás-ként pedig az ország védelmére rendelt várakat, miként nemesítése előtt. Ha végignézzük a Mária Terézia korától kezdődő nemességigazolási pereket, amelyek éppen a kisemberek elnyomására tettek folyamatra, azt találjuk, hogy csaknem egész falvak voltak, amelyeket mind kurtanemesek lakták. Általában véve az egytelkes nemesek száma messzire felülmuta a fő- és középnemesek tömegét. Egyetlen előnyük, hogy a maguk urai voltak, ellenben a háborúkban jobbágy véreik helyett is vérezniük kellett.

A nemes származásu, nagy tudományu Bod Péter is elmondja önéletírásában, hogy tizenkét esztendőig koráig tavasszal és nyáron marhákat kellett legeltetnie, vagy más mezei munkát végeznie.³²⁾ A hasonlóképpen nemes Barabás Miklós kiváló festőművészünknek tíz éves korában lovakat kellett a rétre kihajtania és ott reggeltől estig őriznie.³³⁾ Így nem csodálkozhatunk rajta, ha Sellyei Balog Istvánnak sem volt valami rózsás a gyermekkora; miként maga mondja el: "gyermekségetől való bujdosásimban csak te voltál oltalmazó Istenem, ...a' tisztátalan disznók mellől hittál el. ... Mikor a' szegénységnek nehéz terhe rejám ereszkedett, mikor ruhátalan és éhező voltam, te, oh édes Uram, parancsoltál a te szolgálóidnak, és vélek ruháztattál, szükségemben tápláltattál."³⁴⁾

Említsük meg még azt is, hogy a kor gyakori szokása szerint Sellyei is gyógyitgatott. Nem tudható, hogy külső országokban vajjon tanulta-e az orvostudományokat, vagy csak a házi orvoslást gyakorolta? Látjuk ugyanis, hogy 1663 szeptember 8-án Husztonkelt levelében tanácsokat adott Teleki Mihálynak, hogy felesége netalán nehéz gyermekszülése miképpen lenne megkönnyíthető.³⁵⁾ Az ajánlott gyógymódok ma, természetesen kuruzslásszámba mennének.

32) Jancsó Elemér: Felsőcsernátoni Bod Péter önéletírása. Kolozsvár, 1940. 86.

33) Kézdi Kovács László: Barabás Miklós emlékiratai. Bp. 1902. 9.

34) Sélyei B. István: Temető Kert. Várad, 1655. 2/A. - 3/B.

35) Kónc József: Egyháztörténeti adalékok. FrKözl. 1888: 223.